OILALARNING IQTISODIY FAROVONLIGIGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY OMILLAR

Aminova Gulnoza Azimboyevna

Annotatsiya: Ushbu tezisda oilalarning iqtisodiy farovonligini belgilovchi asosiy omillar, jumladan, bandlik, mehnat daromadlari, ta'lim darajasi, uy xo'jaligi tarkibi, inflyatsiya, tadbirkorlik va ijtimoiy himoya tizimining ahamiyati tahlil qilinadi. O'zbekiston misolida Jahon bankining kambag'allik bo'yicha statistik ma'lumotlari asosida iqtisodiy farovonlik dinamikasi yoritiladi. Oilalar farovonligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: oila, iqtisodiy farovonlik, uy xo'jaligi, daromad, bandlik, kambag'allik, ta'lim, inflyatsiya, ijtimoiy himoya.

Kirish. Oilalarning iqtisodiy farovonligi jamiyatning ijtimoiy barqarorligi, inson kapitalining rivojlanishi va aholi turmush sifatini belgilovchi muhim ko'rsatkichlardan biridir. Oilaning farovonligi faqat daromad miqdori bilan emas, balki uning xarid qobiliyati, daromad manbalarining barqarorligi, uy-joy sharoiti, ta'lim va tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyati bilan ham belgilanadi. Jahon bankining 2025-yilgi O'zbekiston bo'yicha kambag'allik tahliliga ko'ra, milliy kambag'allik darajasi 2021-yildagi 17 foizdan 2024-yilda 8,9 foizgacha pasaygan [1]. Mazkur ko'rsatkich oilalarning iqtisodiy holatini baholashda bandlik, daromadlar va davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini kompleks o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tezisda statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, ilmiy adabiyotlarni o'rganish, qiyosiy tahlil va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Asosiy axborot manbalari sifatida Jahon bankining O'zbekiston bo'yicha kambag'allik tahlillari hamda Xalqaro mehnat tashkilotining mehnat daromadlari va uy xo'jaliklari iqtisodiy holatiga oid tadqiqotlari olindi [1; 2; 3]. Farovonlikni baholashda oilaning jami daromadi, zaruriy xarajatlari, bandlik holati va ijtimoiy transfertlardan foydalanish imkoniyati asosiy mezonlar sifatida qaraldi.

Natijalar. Tahlillar oilalarning iqtisodiy farovonligiga bir nechta o'zaro bog'liq omillar ta'sir ko'rsatishini aniqlashga imkon beradi. Birinchi omil — **bandlik va mehnat daromadlari**. Barqaror ish o'rni va munosib ish haqi oilaning kundalik ehtiyojlarini qoplash, jamg'arma shakllantirish hamda kutilmagan xarajatlarni moliyalashtirish imkoniyatini kengaytiradi. Xalqaro mehnat tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, uy xo'jaligi daromadlari ish haqi bilan cheklanmaydi; ular mustaqil faoliyatdan olinadigan daromadlar, kapital daromadlari va davlat transfertlarini ham qamrab oladi [2].

Ikkinchi omil — **ta'lim va kasbiy malaka**. Ta'lim darajasi mehnat bozoridagi imkoniyatlar, kasbiy moslashuvchanlik va yuqoriroq daromadli faoliyatga kirish imkoniyatiga ta'sir ko'rsatadi. Kasb-hunar o'rganish, raqamli savodxonlik va uzluksiz malaka oshirish oilaning daromad topish salohiyatini mustahkamlovchi vositalardir [3].

Uchinchi omil — **narxlar darajasi va xarid qobiliyati**. Nominal daromadning oshishi har doim ham real farovonlikning yaxshilanishini anglatmaydi. Agar oziq-ovqat, uy-joy, transport, elektr energiyasi va tibbiy xizmatlar narxi daromadga nisbatan tezroq oshsa, oilaning real iste'mol imkoniyati qisqaradi. Shu sababli farovonlikni baholashda nominal daromad bilan birga inflyatsiya va zaruriy iste'mol xarajatlari ham hisobga olinishi lozim [4].

To'rtinchi omil — **oila tarkibi va daromadning taqsimlanishi**. Daromad manbalari bir xil bo'lgan ikki oilaning farovonlik darajasi a'zolar soni, bolalar va mehnatga layoqatsiz shaxslar ulushi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

hamda parvarish xarajatlariga qarab farqlanishi mumkin. Xalqaro tadqiqotlarda uy xo‘jaligi daromadini uning tarkibi va a’zolari sonini hisobga olgan holda baholash muhimligi ta’kidlanadi [5].

Beshinchi omil — **tadbirkorlik, jamg‘arma va ijtimoiy himoya**. Oilaviy tadbirkorlik va qo‘shimcha daromad manbalari iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytiradi. Jamg‘arma esa ish yo‘qotilishi, kasallik yoki boshqa kutilmagan vaziyatlarda moliyaviy barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Ijtimoiy nafaqalar va manzilli yordam iqtisodiy jihatdan zaif oilalarning iste’mol imkoniyatlarini qo‘llab-quvvatlaydi [2; 6].

O‘zbekiston misolida Jahon banki ma’lumotlari milliy kambag‘allik darajasi 2021-yildagi 17 foizdan 2022-yilda 14,1 foizga, 2023-yilda 11 foizga va 2024-yilda 8,9 foizga tushganini ko‘rsatadi [1]. Jahon bankining tahlilida 2023-yilda kambag‘allikning qisqarishida ish haqi o‘sishi, 2024-yilda esa tadbirkorlik va qishloq xo‘jaligi daromadlari hamda bandlikning oshishi muhim rol o‘ynagani qayd etilgan [1]. Bu natijalar iqtisodiy farovonlikni yaxshilashda mehnat daromadlari bilan bir qatorda daromad manbalarini diversifikatsiya qilish ham muhim ekanini ko‘rsatadi.

Tahlil va muhokama. Keltirilgan dalillar oilalar farovonligini faqat daromadning umumiy o‘sishi orqali baholash yetarli emasligini ko‘rsatadi. Daromadning qaysi qatlamlar o‘rtasida taqsimlanishi, uning narxlar o‘sishiga nisbatan dinamikasi va oilaning real ehtiyojlarini qoplash imkoniyati ham muhimdir. Jahon bankining 2025-yilgi tahlilida 2021–2023-yillarda daromadlar o‘sishi yuqori daromadli oilalar foydasiga ko‘proq yo‘nalgan bo‘lsa, 2024-yilda o‘sish kambag‘alroq qatlamlar uchun ham qulayroq tus olgani qayd etilgan [1].

Shu nuqtayi nazardan, oilalar farovonligini oshirish uchun yangi ish o‘rinlarini yaratish, norasmiy bandlikni qisqartirish, kasbiy ta’limni mehnat bozori talablariga moslashtirish va kichik tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash zarur. Bundan tashqari, kam daromadli oilalarga ko‘rsatiladigan yordam aniq ehtiyojlarni hisobga olishi, uy xo‘jaliklarining daromad va xarajatlari bo‘yicha statistik kuzatuvlar esa muntazam takomillashtirilishi lozim. Hududlar o‘rtasidagi ish haqi va bandlik tafovutlarini hisobga olish ham muhim, chunki xalqaro tadqiqotlarda qishloq va shahar hududlari o‘rtasida mehnat daromadlari bo‘yicha sezilarli farqlar mavjudligi ko‘rsatilgan [7].

Xulosa. Oilalarning iqtisodiy farovonligi bandlik, mehnat daromadlari, ta’lim, narxlar darajasi, oila tarkibi, tadbirkorlik va ijtimoiy himoya kabi omillarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi. O‘zbekistonda 2021–2024-yillarda kambag‘allik darajasining pasayishi ijobiy tendensiyani ko‘rsatadi. Biroq ushbu jarayonning barqarorligini ta’minlash uchun samarali bandlikni kengaytirish, aholining kasbiy salohiyatini oshirish, real daromadlarni himoya qilish, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish va manzilli ijtimoiy yordamni takomillashtirish lozim. Oilalar farovonligini baholashda daromadning miqdori bilan birga uning xarid qobiliyati, barqarorligi va oila ehtiyojlarini qoplash darajasini ham hisobga olish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. World Bank. *Poverty & Equity Brief: Uzbekistan*. Washington, DC: World Bank, October 2025. 1–2-betlar.
2. International Labour Organization. *Effects on Household Income and Poverty*. Minimum Wage Policy Guide, 2015. 1–3-betlar.
3. Pietschmann, I., Kapsos, S., Bourmpoula, E., Sajaia, Z., Lokshin, M. *Key Labor Market Indicators: Analysis with Household Survey Data*. Geneva: International Labour Office, 2016. 1–15-betlar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

4. International Labour Organization. *A Methodology to Estimate the Needs of Workers and Their Families for the Purpose of Wage Setting, Including Living Wages*. Geneva: ILO, 2025. 1–20-betlar.
5. International Labour Organization. *ILO Working Paper 128: Income Distribution and Social Protection*. Geneva: ILO, 2024. 1–10-betlar.
6. World Bank. *World Development Report 2006: Equity and Development*. Washington, DC: World Bank, 2005. 1–30-betlar.
7. Ananian, S., Dellaferrera, G. *Employment and Wage Disparities Between Rural and Urban Areas*. ILO Working Paper 107. Geneva: International Labour Office, 2024. 1–20-betlar.
8. World Bank. *Macro and Poverty Updates: Uzbekistan*. Washington, DC: World Bank, 2025. 1–10-betlar.
9. World Bank. *World Development Report 2007: Development and the Next Generation*. Washington, DC: World Bank, 2006. 1–20-betlar.
10. World Bank. *World Development Report 2005: A Better Investment Climate for Everyone*. Washington, DC: World Bank, 2004. 1–25-betlar.
11. International Labour Organization. *Global Wage Report 2014/15: Wages and Income Inequality*. Geneva: ILO, 2015. 1–30-betlar.
12. World Bank. *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. Washington, DC: World Bank, 2000. 1–25-betlar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.